

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԲԵՅԼԵՐՅԱՆ

Բանասիրական գիտ. թեկնածու, ՄՄ

ՄԵԾ ՃԱՇԿԵՐՈՒՅԹԻ ԵՒ ՅԱՐՍԱՆՅԱՅ ԽՆՁՈՒՅՔԻ ԱՌԱԿՆԵՐԻ
ԽՈՐՀՐԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՒ ԴՐԱՆՑ ՅԱՅ ՄԻՋՆԱԴԱՐՅԱՆ
ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ (ՂՈՒԿ. ԺԴ. 16–24, ՄԱՏԹ. ԻԲ. 1–14)¹

Ուաջին դարի հրեական միջավայրում արդեն կային կրոնական միջարք աղանդներ, որոնց դավանած ուսմունքները Քրիստոս բացահայտ կերպով չի քննադատում, այլ իր վերաբերմունքն արտահայտում է առականերով՝ հաճախ նախապես հիշեցնելով. «Լսե՛լ եմ, որ ասում եմ...» (հմմտ՝ Մատթ. ԻԳ. 3, Հակոբ. Դ. 13 եւ այլուր)։ Այսինքն՝ Տիրոջ շուրջը հավաքված ունկնդրի համար այլեւս պարզ էր, թե ում մասին էր խոսքը, քանի որ Քրիստոս նախ կրոնական այս կամ այն հոսանքի դրույթներն էր հիշեցնում, ապա բացահայտում էր իր վերաբերմունքը դրանց նկատմամբ։ Այսօրինակ տարածում գտած կրոնական հոսանքին էր դավանում Քումրանի համայնքը, որոնց ներկայացուցիչները քարոզում էին, որ «Հիմարները, խելագարները, պարզամիտներն ու թուլամիտները, կույրերը, խեղանդամները, կաղերը, խուլերը եւ անշափահասները, սրանցից ոչ ոք չի կարող մտնել կրոնական համայնքի մեջ, քանզի այնտեղ սուրբ հրեշտակներն են»²։

Որոշ կրոնագետներ պնդում են, որ սույն աղանդի դեմ է Տերը խոսում նաեւ Մատթեոսի Ավետարանի Հառսանյաց խնջույքի առակում, որը զգալի աղերսներ ունի Ղուկասի Ավետարանի Մեծ ճաշկերույթի առակի հետ։

Այսպիսով՝ պատասխանելով այն հարցին՝ հնարավոր է դիտարկել, թե երբ կամ ինչ պայմաններում է Տերը որոշում պատմել այս կամ այն առակը, կարելի է շատ ընդգրկուն ընդհանրացման պարագայում նկատել, որ առակները ծնվում են հիմնականում երկու դրդապատճառից. երբ պետք է պարզաբանել ինչ-որ խնդիր, եւ Տերը տեսնում է, որ մարդիկ

¹* Ստացվել է՝ 18.02.2024, գրախոսվել է՝ 28.02.2024: էլ. հասցե՝ hovbeyleryan@gmail.com:

² Վ. ՔԵՍԻՉ, Քրիստոսի ավետարանական կերպարը, Ս. էջմիածին, 2013, էջ 280:

սպասում են այդ հարցի առնչությամբ իր վերաբերմունքի արտահայտությունը, եւ երբ Տերը գործ է ունենում, ասենք, փարիսեցիների կամ օրենսգետների պարագայում, Իր նկատմամբ որոշակի վերաբերմունքի հետ: Երբեմն այս երկու հանգամանքները հանդես են գալիս համատեղ: Ի դեպ՝ մարդկանց հարցերը կարող էին թե՛ հնչել, թե՛ կախված լինել օդում՝ այսպես ասած. չէ՞ որ Տերը կարգում էր նաեւ մարդկանց մտքերը: Այսինքն՝ առակը ճիշտ ընկալելու համար անհրաժեշտ է նախ դիտել այն Կտակարանի իրավիճակային միջավայրում:

Մատթեոսի Ավետարանում առակը զետեղված է երկու այլ առակների հետ նույն շարքում: Տերը, անուղղակի մատնացույց անելով ուղղափառ հրեա քահանայապետերին, քարոզում է, թե իրականում ովքեր պետք է արժանի լինեն ժառանգելու Երկնային արքայությունը: Այսպիսով՝ Երկու ուղիների առակում (Մատթ. ԻԱ. 28–32) քահանայապետերը հայտնվում են անհնազանդ որդու կարգավիճակում, որը չի կատարում իր հոր կարգադրությունները, Չառ մշակների առակում (Մատթ. ԻԱ. 33–46)՝ չար վարձկանների դիմակի տակ, Իսկ Հաբսանյաց խնջույքի առակում (Մատթ. ԻԲ. 1–14)՝ անշահավետ հյուրերի քողի ներքո:

Երկու ուղիների առակում Քրիստոս առաջին որդու օրինակով ի ցույց է դնում Հովհաննես Մկրտչին չընդունած Իսրայելի կրոնապետերի հոգեւոր անկումը՝ համեմատելով նրանց պարզ մարդկանց հետ, որոնք ճանաչեցին Հովհաննեսին եւ ապաշխարեցին: Իսկ Չառ մշակների առակում Փրկիչը շարունակում է դիմակազերծել հրեա քահանայապետերին, որոնք, փոխանակ պատասխանատվությամբ կատարելու Աստծու ծառաների իրենց առաքելությունը, իրենց համարեցին Աստծու այգու տերերը, եւ ծեծում ու սպանում են Տիրոջ ուղարկած մարգարեներին եւ անգամ Նրա Որդուն:

Մատթեոսի Ավետարանում նույն առակն ասվում է Երկնային արքայությունը նման է զուգահեռումների համապատկերում, որին հաջորդում է այն դրվագը, երբ փարիսեցիները փորձում են Կեսարին հարկ տալու կամ չտալու հարցով Հիսուսին դժվար դրություն մեջ դնել:

Ղուկասի Ավետարանում առակից առաջ Տերը, հրավիրված լինելով ճաշի փարիսեցի քահանայապետի տանը, շփվում է փարիսեցիների եւ օրենսգետների հետ (Ղուկ. ԺԴ. 1, 3, 15, 16):

Երբ Քրիստոս թիրախավորում է ժամանակի կրոնական վերնախավի վարքը, առակը դառնում է այն հնարավոր եղանակը, որը թույլ կտար,

որ ամեն առիթով վերջիններին հետ սուր հակադրության մեջ չհայտնվեն ո՛չ ինքը եւ ո՛չ իր աշակերտները: Միեւնույն ժամանակ սա շատ հնարամիտ եւ գործուն քայլ էր, քանի որ ժամանակի հրեա կրոնավորները Թորան ուսումնասիրելիս լայնորեն կիրառում էին առակասության տեսակը եւ շատ լավ հասկանում էին, որ առակի խրատի հիմնական հասցեատերերն իրենք են:

Եւ, ուրեմն, նորկտակարանական յուրաքանչյուր նման առակ կրկնակի պատմական ենթիմաստ ունի: Առաջինը պայմանավորված է Քրիստոսի քարոզների եւ գործունեության ստույգ հանգամանքով: Արձանագրվելով երեք Կտակարաններում՝ Փրկչի ուղերձներն ուսմունքի ձեւավորման անքակտելի մասը դարձան եւ ներհյուսվեցին արդեն վաղ շրջանի քրիստոնեական եկեղեցու վարքականոնին: Առաջին քրիստոնյաները գանձի պես հավաքեցին եւ փայփայեցին այս գողտրիկ պատմությունները, քանի որ Տիրոջ խոսքերն ընկալում էին իբրեւ անձամբ իրենց ուղղված պատվիրաններ եւ նրանց մեջ ճանաչում իրենց կյանքի ու գործի կանոնները: Սա առակների երկրորդ պատմական ենթիմաստն է՝ վաղ եկեղեցու կյանքը:

Հետագայում առակները եւ դրանց ընկալման մոտեցումները հստակեցրին ընդհանրական հայրերը՝ մեզ ժառանգված խորհրդաբանության տրամաբանության մեջ: Սա մի երկար եւ գիտական ընթացք էր, երբ ձեւավորվում էին Կտակարանի ճշմարիտ ընկալման ուղիները, ճշգրտվում դրանում առկա խորհրդապաշտության նկատմամբ վերաբերմունքը:

Անդրադառնալով մեր կողմից քննվող առակին, հարկ է նշել, որ այն չափազանց շիտակ առակ է եւ հարազատ է մնացել հրեական առակի դասական տեսակին: Կա միայն մեկ դրվագ, որտեղ ակնհայտ է գործողության այլաբանական ենթիմաստը: Դա առակում նոր հյուրերի կանչի կրկնակի հրավերն է. «Առդ երթայք յանցս ճանապարհաց, եւ զորս միանգամ գտանիցէ՞ կոչեցէի ի հարսանիսս» (Մատթ. ԻԲ. 9): Քաղաքից դուրս մարդկանց հրավիրելը («երթայք յանցս ճանապարհաց») կարող էր վերաբերել միայն հեթանոսներին: Հարսանյաց խնջույքի առակում անհնար է չնկատել քրիստոնեական վարդապետության տարածման այլաբանական պատկերումը, որը հանդիպում ենք երկու Ավետարաններում էլ, ուր առանցքային է Քրիստոսի՝ Իսրայելի հոգեւոր առաջնորդներին ուղղված ասելիքը՝ երկնային արքայությունը ժառանգելու արժանի լինելու վերաբերյալ:

Նմանապես, ըստ էության, եկեղեցու Պատարագը մշտապես մեզ ուղղված այս «խնջույքի» հրավերն է, երբ Տերը հրավիրում է մեզ իր սեղանի շուրջը: Ինչն է խանգարում մեզ ընդունել Սուրբ Հաղորդությանը մասնակցելու Տիրոջ հրավերը: Արդյո՞ք մենք չենք կրկնում Պատարագին չմասնակցելու պատճառները, ինչպես որ զանազան արդարացումներով հրաժարվեցին գալ առակի հրավիրվածները: Այստեղ նաեւ դավանական իմաստով կարեւոր է, որ առակում հրավերը չի տրվում վերջին պահին: Այսինքն՝ կանչվում են արդեն հրավիրվածները:

Այստեղ ընթերցողի գուցե հարց ծագի. ինչո՞ւ է առակում շեշտվում՝ գնացե՛ք եւ կանչե՛ք հրավիրյալներին, եթե նրանք արդեն իսկ հրավիրված էին, ինչո՞ւ ծառաներին կրկին ուղարկել նրանց հետեւից: Իրեն լսող հրեական միջավայրի համար սա միանգամայն բնական կարգադրություն էր, քանի որ այն ժամանակ հաճախ հրավերն արվում էր կրկնակի, մեկը՝ օրեր առաջ, իսկ երկրորդը՝ անմիջապես սեղանը պատրաստելու պահին: Միաժամանակ այս պարզ կենցաղային դրվագն առակի մեջ ստանում է այլաբանական ենթադրելի երանգավորում, ըստ որի՝ «հարսանիքի» կամ «խնջույքի» տերը՝ Հայր Աստված, մարգարեների միջոցով մի քանի անգամ հրավեր է ուղարկել հրեա ժողովրդին, եւ նրանք տարբեր պատճառներով մերժել են Նրան: Ուստի երբ ասվում է՝ դուրս եկե՛ք եւ հրավիրե՛ք առաջին պատահածին, ապա ակնհայտ է այլասացությունը, ըստ որի՝ խոսքը, հրեաներից բացի, մյուս բոլոր ժողովուրդների մասին է:

Սույն դրվագում ուշագրավ է եւ այն հանգամանքը, որ այս հրավիրյալներից շատերը հարսանիքի կամ խնջույքի տիրոջ հրավերը մերժում են առանց որեւէ թշնամանքի: Նրանք, չընդունելով հրավերն, առաջին հայացքից որեւէ վատ բան չեն անում. մեկը գնում է իր արտը՝ կիսատ մնացած գործը շարունակելու, մյուսն իր ամենօրյա՝ վաճառականության կամ արհեստի գործերով է զբաղվում: Մի խոսքով՝ յուրաքանչյուրը՝ իր առտնին հոգսերին: Ի վերջո, չէ՞ որ չընդունելով այս հրավերը՝ նրանք չգնացին մասնակցելու այլ խնջույքի³: Առակը, ըստ էության, զգուշացում է, որ մենք այդչափ չընկղմվենք մեր հանապազօրյա,

³ «Եւ սկսան մի ըստ միոջէ՝ ամենեքեան հրաժարել: Առաջինն ասէ. Ագարակ գնեցի, եւ հարկ է ելանել տեսանել զնա, աղաչեմ զքեզ՝ կալ զիս հրաժարեալ: Եւ մեւսն ասէ. Լուծս հինգ եզանց գնեցի, եւ երթամ փորձել զնոսա, աղաչեմ զքեզ՝ կալ զիս հրաժարեալ: Եւ մեւսն ասէ. Կին ածի, եւ վասն այնորիկ ոչ կարեմ գալ» (Ղուկ. ԺԳ. 18–20):

աշխարհիկ գործերի եւ պարտականությունների մեջ, եւ երբ զա ժամը գուցե մեր կյանքի ամենակարեւոր իրադարձություն, եւ ստանանք թագավորի որդու հարսանիքի հրավերը, չանտեսենք մեզ շնորհված այդ պատիվը: Քանի որ կյանքի ողբերգությունը երբեմն այն է, որ մարդն օրվա վաստակի շրջապտույտում բացառում է իր համար առավելի, գերազանցի, բացառիկի հետ առնչակցումը: Ահա սա է ուսուցանում այս առակը:

Մատթեոսի Ավետարանում Հարսանյաց խնջույքի առակը զուգահեռներ ունի Ղուկասի (Ղուկ. ԺԴ. 16–24) տնահամարի հետ, միայն թե Մատթեոսի 11–14 համարում առկա է հավելյալ մի դրվագ, երբ ոմն մեկը գալիս է հարսանիք՝ առանց պատշաճ զգեստի:

Մյուս կողմից՝ ընդհանուր նմանության հետ մեկտեղ չենք կարող չնկատել մի շարք առարկայական տարբերություններ թե՛ երկու առակների հերոսների, թե՛ նրանց շարժառիթների եւ անգամ երկու առակների ուղերձների միջեւ, այնպես որ արդեն վաղ շրջանի մեկնություններում կար բավարար գիտակցում, որ սրանք միեւնույն առակի տարբերակները չեն:

Իրականում սրանք երկու տարբեր առակներ են, որոնք ասում է Տերը տարբեր առիթներով եւ տարբեր հանգամանքներում: Ինչպես նկատում է դեռեւս Օգոստինոս Երանելին, այս առակը հանդիպում է միայն Մատթեոսի Ավետարանում, որի նման մի բան ունի նաեւ Ղուկասը, սակայն սա միեւնույն պատումը չէ, քանի որ ասվում են տարբեր վայրերում. Ղուկասի Ավետարանում այն խոսվում է փարիսեցու տանը (ԺԴ. 1), իսկ Մատթեոսի Ավետարանում՝ տաճարի մեջ (ԻԱ. 23)⁴:

Արդեն սուրբգրային ամենավաղ մեկնաբանություններում բավական կայուն կերպով դիտարկվում է առակները հնարավորինս այլաբանորեն մեկնելու միտումը: Վաղ Եկեղեցու վարդապետները, շարունակելով մեկնաբանման Քրիստոսի ուղեգծած սկզբունքները, գնացին շատ ավելի առաջ՝ ոչ միայն առակն ընդհանուր առմամբ դիտելով իբրեւ այլաբանություն, այլեւ նրա յուրաքանչյուր դրվագի մեջ ներմուծելով այլաբանական նորանոր շերտեր: Իսկ այն դեպքերում, երբ ավետարանական դրվագն ի սկզբանե մաքուր այլաբանություն էր, մեկնիչները դրանք

⁴ *St. Augustine*, “Harmony of the Gospels”, Book III, p. 148–149, published by Nicene and Post-Nicene Fathers, Series 1, Volume 6:

ավելի էին շեշտադրում՝ կարծեք ասելիքն առավել «հնչեղ» ներկայացնելու համար:

Որոգիները՝ վաղ շրջանի երեւելի մեկնիչներից մեկը, առաջինը չէր, որն առակաները քննում էր բացառապես այլաբանորեն, սակայն առաջինն էր, որն այլաբանությունը հասցրեց առավելագույն աստիճանի (համենայնդեպ այն աստիճանի, ինչն իր ժամանակներում կարելի էր կոչել առավելագույնը), քանի որ հաջորդ սերունդները գերազանցեցին նրան՝ պարզապես մրցակցությունից դուրս թողնելով մեկնաբանման բոլոր մյուս եղանակները⁵:

Նկարագրված հետեւյալ մեթոդը գոյատեւել է միջնադարից եւ հասել մինչեւ մեր օրերը: Աստվածաբանական գիտության բնագավառին վերաբերող գրադարակից պատահականորեն վերցված մեր ժամանակների ուսումնասիրողի գիրքը ձեզ ի ցույց կդնի, որ առակաները որպես այլաբանական պատմություններ ընկալելու միտումը դարերի ընթացքում առանձնապես չի փոխվել: Հոգեւոր խնջույքն այստեղ կոչվում է «ճաշ», իսկ մյուս Ավետարանում՝ պարզապես երեկո⁶:

Երկու առականերում հարսանյաց խնջույքին բնագիր լեզվում տարբեր անուններ է տրվում (Մատթ. հուն. γάμος – «հարսանիք», Ղուկ. – հուն. δεῖπνον – «խնջույք, ճաշ, երեկոյան ընթրիք»): Մատթեոսի Ավետարա-

⁵ Որոգիները ցույց է տալիս առակի ամեն մի կերպարի կամ գործողության այլաբանական խորհրդաբանությունը: Այսպես՝ Վառձկան մշակման վարձատրության մասին առակում (Մատթ. Ի. 1–16) նա մշակների յուրաքանչյուր խումբը պարզապես չի դիտարկում պատումի դիպաշարային զարգացման շերտում, այլ գտնում է, որ սրանք մարդկության շրջափուլերն են. վարձկան մշակների առաջին խումբը նրանք են, որ ապրել են մինչեւ Նոյը, երկրորդը՝ Նոյից մինչեւ Աբրահամ եղած սերունդներն են, երրորդը՝ Աբրահամից Մովսես, չորրորդը՝ Մովսեսից Հեսու, Նավե, իսկ վերջին մշակների խումբը նրանք են, ովքեր ապրել են այդ շրջանից մինչեւ Քրիստոսի Գալուստն ընկած ժամանակներում: Տանուտերն ակնհայտ կերպով երկնային Հայրն է, իսկ Նրա վարձատրության «դինարը»՝ հավիտենական փրկությունը:

⁶ Այլաբանորեն հարսանեկան խնջույքը լիովին բացվելու է ժամանակների վերջում, որը հաճախ զուգահեռվում էր օրվա ավարտի՝ երեկոյի, այսինքն՝ դարերի վերջի՝ հետ, սակայն միեւնույն ժամանակ սա նաեւ ճաշ է, քանի որ խորհուրդը նախկինում ասված էր, չնայած եւ ոչ բացահայտ կերպով: Միջնադարյան մեկնաբանական գրականության մեջ Հին Կտակարանն այլաբանորեն խորհրդանշում են ցուլերը, քանի որ այնտեղ բազմապիսի կենդանիների զոհաբերություններ էին կատարում, իսկ Նոր Կտակարանը խորհրդանշում է հացի պատրաստումը, քանի որ եկեղեցում պատարագին իբրեւ Տիրոջ Մարմին մենք խմորի միջոցով ենք հաղորդություն ստանում: Այսպիսով՝ Աստված կանչում է մեզ ճաշակելու թե՛ Հին, թե՛ Նոր Կտակարանների օրհնություններ, իսկ երբ հոգեւորականը պատարագին մեկնաբանում է Տիրոջ Ավետարանը, նույնն է, ինչ նա սնունդ բաժանի պարզ հավատացյալների քաղցած հոգիների համար:

նում հյուրերին հրավիրում է ինքը՝ թագավորը, իսկ Ղուկասի Ավետարանում՝ ինչ-որ մեկը, որի ինքնությունն էական չէ:

Աստվածաշնչագետները մեր ուշադրությունը հրավիրում են նաեւ այն հանգամանքի վրա, որ Ղուկասի Ավետարանում հանդիպող սույն առակը Քրիստոս պատմում է իր քարոզչության ավելի վաղ շրջանում, երբ փարիսեցիների նկատմամբ ժողովրդի ատելությունը դեռ այդչափ չէր հասունացել, ինչպես Փրկչի երկրային կյանքի վերջին օրերին: Հետեւաբար Ղուկասի Ավետարանում հյուրերին կանչող տիրոջ գործողությունները, ընդհանուր առմամբ, ավելի մեղմ են, այստեղ զորքեր չեն ուղարկում վճռագործներին ոչնչացնելու եւ նրանց քաղաքն այրելու համար, քանի որ այս առակում սուրհանդակները չեն սպանում (Մատթ. ԺԲ. 7):

Այս առակով փարիսեցիները եւ հրեա երեցները, ի պատասխան Տիրոջը ձեռքակալելու իրենց նենգ մտադրությունների, զգուշացում են ստանում, որ Երկնքի արքայությունը կտրվի հասարակ մարդկանց, որոնք պարզ սրտով եւ ուրախությամբ կընդունեն Փրկչի խոսքերը եւ ուսմունքը. «Վա՛յ ձեզ դպրաց եւ փարիսեցոց կեղծաւորաց, զի փակե՛ք զաւայուրքիւն երկնից առաջի մարդկան, դուք ոչ մտանե՛ք, եւ որոց մտանե՛ն՝ չտայք թոյլ մտանել» (Մատթ. ԻԳ. 13):

Երկու առակներում էլ ավետարանիչները հստակորեն ցույց են տալիս, թե իրականում ում է հասցեագրված Տիրոջ խոսքը, որտեղ «հրավիրյալներն» ակնհայտ կերպով առաջին դարի կրոնապետերն էին, իսկ թագավորը՝ Հայր Աստված, չէ՞ որ Մատթեոսի Ավետարանում հրավիրողն արքան է, որը կանչում է մասնակից լինելու իր թագավորության գլխավոր տոնին՝ գահաժառանգի ամուսնությանը: Նման միջոցառման հրավերք ստանալը մեծ պատիվ պիտի լիներ ցանկացած հպատակ իշխանի կամ քահանայապետի համար: Իսկ այն, որ խոսքը հենց նրանց էր վերաբերում, ակնհայտ էր իր ժամանակի ունկնդրի համար, քանի որ պարզ գյուղացիները չէին կարող հրավիրված լինել արքունիք խնջույքի, այլ միայն՝ թագավորության մեծամեծները:

Այլաբանության էությունն այն է, որ Աստված կանչեց Իսրայելի հոգեւոր առաջնորդներին՝ մասնակցելու երկրի վրա ամենակարեւոր իրադարձությանը՝ Իր Միածին Որդի Հիսուսի աշխարհայտնությանը: Պետք է հաշվի առնել, որ Սուրբ Գրքում Աստծու եւ նրա ժողովրդի կապը բազմիցս բնորոշվում է «ամուսնությամբ» այլաբանությամբ (տե՛ս Եսայի ԾԴ. 5, Երեմ.

Գ. 1, Ելք Ի. 5, Եփես. Ե. 25, Հայտ. ԺԲ. 1–6, ԺԹ. 7): Բայց փոխարենը հարգանք ցուցաբերելու Հորը եւ Որդուն եւ մասնակցելու երջանիկ իրադարձությունը, որը հենց հրավիրյալների՝ հրեա կրոնապետերի համար առաջնահերթ ուրախության պատճառ պետք է լիներ, ժամանակի հոգեւոր վերնախավն ապստամբեց Հոր դեմ՝ ընդհուպ մինչեւ Նրա պատգամաբերների՝ մարգարեների նկատմամբ արհամարհանքը եւ Օրենքի խախտումը, որ էր Հովհաննես Մկրտչի սպանությունը: Սակայն արդյո՞ք առակի թագավորը, երբ իմացավ, որ իր պատգամաբերները ծեծվել կամ սպանվել են, իր որդու հարսանիքը չեղյալ հայտարարեց: Ո՛չ: Նա գտավ այլ հյուրերի, ինչպես որ Քրիստոս մեծարգո եւ ուսյալ փարիսեցի, սադուկեցի եւ օրենսգետ այրերի փոխարեն իբրեւ աշակերտ իր շուրջը ժողովեց անուսում եւ ոչ բարեկիրթ, կոպիտ բարքով ձկնորսների եւ ատաղձագործների: Ահա այս կերպ է հարկավոր ընկալել Տիրոջ բերած այլաբանությունը:

Այսպիսով՝ հրավիրյալները մերժում են հարսանիքի տիրոջ հրավերը, ինչպես առաջին դարի Հրեաստանում տարածում գտած Քումրանի եւ Եսենների աղանդի հետեւորդները հրաժարվում էին Աստծու արքայության մեջ բաժին ունենալու հրավերից. «Յայնժամ բարկացեալ տանուաւրն, ասէ ցծառայն իւր. «Ել վաղվաղակի ի հրապարակս եւ ի փողոցս ֆաղափիդ, եւ զաղֆառս, եւ զխեղս, եւ զկաղս, եւ զկոյրս մոյծ այստ» (Ղուկ. ԺԴ. 21)⁷, քանի որ մեզ հայտնի է, որ ժամանակի նմանօրինակ համայնքներում խիստ տարանջատում կար նվիրապետների եւ սովորական անդամների միջեւ: Անառակ ուղու առակն իր նախնական լսարանի համար նույնպես ասվում է ի պատասխան փարիսեցիների հանդիմանանքների:

Միջնադարյան սքոլաստիկայի ծաղկման դարերում այս առակների խորհրդաբանական ընկալումն այնքան բնական էր, որ անգամ առակի «սեղանն» ու «ճաշկերույթը» այլաբանորեն ունեին իրենց խորհուրդները, որը հայրերը պարզաբանում էին Տիրոջ մեկ այլ խոսք հիշելով. «Ես եմ հացն կենաց» (Յովհ. Զ. 48)՝ դրանով եւս մեկ անգամ ընդգծելով այս «ճաշկերույթի» հոգեւոր նշանակությունը:

Ի վերջո ինչո՞ւ է հենց հարսանիքն ընտրված իբրեւ գործողությունների վայր: ԺԴ.—ԺԴ. դդ. հայ նշանավոր մեկնիչ Հովհաննես Երզնկացի

⁷ Իր նախնական համատեքստում ընդդեմ Եսենների աղանդի է ասված եւ Մատթեոսի Ավետարանի Այգու մշակների առակի ամփոփումը եւս. «Այսպէս եղիցին յետինք առաջինք, եւ առաջինք՝ յետինք» (Մատթ. Ի. 16):

Ծործորեցին խորհրդաբանորեն այսպես է տեսնում նույն դրվագը. «Իսկ «հարսանիք» է, նախ առաջին՝ խառնումն Բանին ընդ բնութիւնս մարմնոյ միութեամբ, եւ ապա՝ եկեղեցական հոգւոց՝ ըստ Յովհաննու, թէ՛ «Որ ունի հարսն, նա է փեսայ» (Յովհ. Գ. 29)⁸:

Հարկ է նկատել, որ առակաների նմանօրինակ խորհրդաբանական ընկալումները հայ մեկնողական գրականության մեջ շարունակվում են մինչեւ ԺՀ. դար: Այսպես՝ նույն դարի հայ նշանավոր աստվածաբան վարդապետ Պետրոս Նախիջեւանցին (Բերդումյանը) սույն «հարսանիքի» առակում Փրկչի մարդեղության խորհուրդն է տեսնում. «...զի որպէս ի հարսանիսն լինի զգալապէս միատրութիւն, այսպէս եւ ի մարդեղութեանն եղեւ յարգանդ Կուսին իմանալապէս միատրութիւն աստուածային եւ մարդկային բնութեանց»⁹:

Եւ «միավորության» նմանատիպ զուգադրումն անպայման պիտի գտնի իր տրամաբանական հիմնավորումը: Այսինքն՝ այս համեմատությունները չի կարելի հանդիսանալ «զուգորդական» (associative) համարել, քանի որ դրանք չեն կարող չհիմնվել Սուրբ Գրքի կամ հայրաբանական գրականության վրա: Նմանօրինակ զուգադրումների մի մասը կարելի է նկատել վաղ շրջանի հայրախոսական քարոզներում, որոնք, զարգանալով, արդեն վաղ միջնադարում ձեւավորված, հստակ եւ անքակտելի խորհրդաբանական կառույցներ էին. «Ասէ ի Մատթէոսն՝ «Նման է արհայութիւն առն թագաւորի, որ արար հարսանիս որդւոյ իւրոյ, եւ ժողովեաց զամենայն զհարս եւ զբարիս եւ լցան...» եւ այլն: Ա՛րդ՝ փեսա Քրիստոս է, եւ հարսն՝ հաւատացեալ ժողովուրդն: Արդ. այժմ ի մկրտութիւն հաւատն նշան դնի հարսին, եւ յետ մահու յուսով կոչի ի հարսանիս եւ յետ յարութեան սիրով միատրի ընդ փեսային»¹⁰:

Սոր Կտակարանում «Նման է արքայութիւն երկնից...»-ով սկսվող մի շարք այլաբանական համեմատություններ կան, ուր երկնային արքայությունը Քրիստոս նմանեցնում է մեկ մանանեխի հատիկի¹¹, մեկ՝

⁸ Յովհաննէս Ծործորեցի, Մեկնութիւն Աւետարանին, որ ըստ Մատթէի, աշխատ.՝ Գ. Ղազարյանի, Ս. Ստամբուլցյանի, Գ. Ներսիսյանի, Ս. Էջմիածին, 2009, էջ 469 (այսուհետ՝ Յովհաննէս Ծործորեցի):

⁹ ՊԵՏՐՈՍ ԵՊՍ. ԲԵՐԺՈՒՄԵԱՆ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆՑ, Աղբիւր բացեալ, արարեալ Պետրոս եպիսկոպոսի Բերթումեան Աղամալեանց, միաբան Սրբոյ Էջմիածնի, Ս. Էջմիածին, 1845, էջ 63:

¹⁰ ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՒԱՅԻ, Գիրք Հարցմանց, Կոստանդնուպոլիս, 1729, էջ 693:

¹¹ ՏՆՆ Մատթ. ԺԳ. 31:

թիվների¹², մեկ՝ ագարակի մեջ թաքցված գանձի¹³, վաճառականի, որ գեղեցիկ մարգարիտներ է փնտրում¹⁴, ուռկանի¹⁵, մեկ՝ թագավորի, որ կամեցավ հաշիվները պարզել իր ծառաների հետ¹⁶, սակայն միայն այս դրվագում է, որ նման համեմատությունը վերաճում է մի ամբողջ առակի՝ յուրօրինակ պատմություն մը եւ համապատասխան խրատական վերջաբանով:

Նախ Տերն ընդամենը երկու բառով մեզ ներգրավում է պատմության մեջ՝ առաջին իսկ նախադասությամբ բացահայտելով ապագա պատմության հակասությունը (conflict) «Դարձեալ պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ ցնոսա առակաւ. «Նմանեցաւ արքայութիւնն երկնից առն թագաւորի, որ արար հարսանիս որդոյ իւրում: Եւ առաքեաց զծառայս իւր կոչել զհրաւիրեալսն ի հարսանիս, եւ ոչ կամեցան գալ»¹⁷: Հարսանիքի տերն ուղարկում է ծառաներին՝ հրավիրելու հյուրերին: Այլաբանորեն «ծառաները» Տիրոջ առաքած մարգարեներն էին, Մովսէսը կամ աստվածաշնչյան վերջին մարգարեն՝ Հովհաննէս Մկրտիչը. «Առաքեաց զծառայս իւր կոչել զհրաւիրեալսն ի հարսանիսն, եւ ոչ կամեցան գալ» (Մատթ. ԻԲ. 3): «Ծառայս» զՄովսէս ասէ եւ զմարգարէսն կամ զՅովհաննէս զհրաւիրեալն ի մարգարէիցն»¹⁸: Ոմանք այս դրվագը մեկնելիս հիշում են Հովհանի Հայտնության այս խոսքերը. «Երանելիք եմ, որ կոչեցեալք եմ յընթիս գառնին» (Յայտ. ԺԹ. 9)՝ եւս մեկ անգամ շեշտելով, որ այս հրավերը մարգարեների միջոցով եղել է Աբրահամից մինչեւ Փրկչի Գալուստը, սակայն հրեա ժողովուրդը պարբերաբար անտեսել է այդ հրավերը¹⁹:

Պատգամաբեներին, ծառաներին մարգարեներին հետ նույնականացնելը միանշանակ էր. «Զի զմարգարէս կոտորեցին, եւ ապա զմոռին իսկ սպանին, եւ երբորդ՝ ի հարսանիսն Որդոյ, որ սպանաւ, կոչեցան եւ ոչ կամեցան»²⁰: Սակայն Հովհաննէս Ծործորեցին այս առակի ընթրիքը համեմա-

¹² Տէս Մատթ. ԺԳ. 33:

¹³ Տէս Մատթ. ԺԳ. 44:

¹⁴ Տէս Մատթ. ԺԳ. 45:

¹⁵ Տէս Մատթ. ԺԳ. 47:

¹⁶ Տէս Մատթ. ԺԸ. 23:

¹⁷ Մատթ. ԻԲ. 1-3:

¹⁸ Տէս Յովհաննէս Ծործորեցի, էջ 470:

¹⁹ Տէս Գործք ԺԲ. 2:

²⁰ Յովհաննէս Ծործորեցի, էջ 470:

տում է ամենակարեւոր՝ ավետարանական խորհրդավոր ընթրիքի²¹ հետ. «Եւ ոչ վայրապար սա «ճաշ» եւ Ղուկաս «ընթրիս» ասէ, այլ նշանակէ «ընթրիս»-ն, զի ի լրման կենցաղոյս եւ երեկոյացեալ դարուս բաշխեաց զմարմին եւ զարիւն աշակերտացն ի վերնատանն, իսկ «ճաշ», զի ժամ էր երրորդ, յորժամ բեւեռեցաւ ի խաշին՝ տալոյ փաղցելոյ մտաց զկերակուրն անմահացուցիչ եւ զգիտութիւնն Իւր: Ըստ Դավթի. «Պատրաստ արարեւ առաջի իմ զսեղան» (Սաղմ. ԻԲ. 5)²²: Զէ՛ որ Քրիստոս Ինքն է երբեմն մեզ տալիս Իր խոսքերի այլաբանական ընթերցման բանալին. «Երանի, որ կերիցէ ճաշ յարփայութեան Աստուծոյ» (Ղուկ. ԺԴ. 15):

Այնուհետ հետեւում է առակի տանտիրոջ երկրորդ հրավերը. «Դարձեալ առաքեաց այլ ծառայս եւ ասէ. «Ասացէ՛ք հրաւիրելոցն. «Ահաւասիկ զճաշ իմ պատրաստեցի, զուարակ՛ իմ եւ պարարակ՛ զեմեալ եմ, եւ ամենայն ինչ պատրաստ է, եկա՛յք ի հարսանիսս» (Մատթ. ԻԲ. 4):

Առակի արտաքին պատումը դառնում է առավել անմատչելի, վեհ խորհրդի շուրջ մտորելու առիթ, քանի որ նույն սեղանի պատրաստութեան շեշտադրումը լոկ բուն սննդին չի առնչվում, եւ խոսքը, ըստ էութեան, հոգեւոր պատրաստութեան մասին է. «...սեղան լի իմաստութեամբ եւ գիտութեամբ աստուածայնոյ՝ զմարմինն տէրունական եւ զարիւնն իւր սուր՝ փաղցր ճաշակողացն եւ ախորժ, քան զմեղր եւ զխորիզս»²³, այսինքն՝ հավատացյալի սնունդը Տիրոջ վարդապետությունն է:

Միեւնույն ժամանակ «Զուարակ եզան» խորհրդանիշը տեսնում ենք Էւ Անառակ որդու²⁴, Էւ Հարսանյաց խնջոյքի²⁵ առակներում: Եւ սա զոհաբերման՝ մեզ արդեն ծանոթ խորհրդաբանությունն է: Ինչպես այնտեղ, այստեղ եւս «պարարակեալ եզան զեմումն», այլ կերպ ասած՝ զոհաբերումը, չի կատարվում ծանր հոգով, այլ արվում է նորոգյալ մարդու խնդութեան համար. «Ածէ՛ք զեզն պարարակ, զեմէ՛ք, կերիցո՛ւք եւ ուրախ լիցո՛ւք» (Ղուկ. ԺԵ. 23): Պարարակ եզը նույնպես զոհաբերութեան ընկալելի խորհրդանիշ էր միջնադարում. «Գիրք եւ արեւնք եւ անտարանք, զի իբր կաթն ստեանց ի սրտէ գայ, այսպէս եւ ուսումն Երրորդութեանն գտանի յԱստուած: Հոտ իւղոց քոց, քան զամենայն խունկ, հոտն այն է, զի ի խա-

²¹ Տէս Ղուկ. ԺԴ. 12–17:

²² ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԾՈՐԾՈՐԵՅԻ, էջ 470:

²³ Անդ, էջ 470:

²⁴ Տէս Ղուկ. ԺԵ. 23:

²⁵ Տէս Մատթ. ԻԲ. 4:

չի անդ խորովեցաւ, եւ հոտով նորա լի եղեն արարածք, ածէք ասէ. «գեզն պարարակ»²⁶:

Առականերում փոխվում են գործող անձինք, իրադրությունները, հաջորդաբար հարստանում է խորհրդաբանական լեզուն, որին, կարծես, տիրապետում ենք արդեն նախորդ առակաների խորհրդաբանությունների փորձով: Առակից առակ փոխանցվող խորհրդաբանական այդ այբուբենը, մեկ անգամ աստավածաշնչյան որեւէ դրվագում որսալով, հնարավորություն ենք ստանում նույնօրինակ հատվածները բացահայտելու նաեւ մյուս դեպքերում, ինչը կարելի է միանշանակ դիտարկել դարերի ընթացքում հարստացող մեկնողական վարդապետության մեջ:

Պատահական չէ առակում նաեւ այն շեշտադրումը, որ թագավորը հյուրերին հրավիրելու համար իր ծառաներին ուղարկում է քաղաքից դուրս: Այդպիսով կարեւորվում է, որ Տիրոջ հրավերը չի սահմանափակվում լոկ հրեաների շրջանում: Այս դրվագը հաճախ էին հիշատակում վաղ եւ միջնադարյան քարոզիչները՝ հիմնավորելու համար այն միտքը, որ Նոր Կտակարանը համայն մարդկությանն է ուղղված եւ ոչ միայն Աստծու ընտրյալ ժողովրդին. «Իսկ «ծառայս» դարձեալ զառաքեալսն ասէ, որք հրեշտակք կարգեցան ի կոչումն հեթանոսաց. «Երթայք աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս» (հմմտ. Մատթ. ԻԸ. 19), եւ Պաղոս ասէր հրէիցն, թէ՛ «Նախ ձեզ պարտ է պատմել զբանն Աստուծոյ, բայց զի անարժան զձեզ արարէք, երթամք ի հեթանոսս» (հմմտ. Գործք ԺԳ. 46)²⁷:

Երկու առականերում էլ հրավիրյալները հրաժարվում են մասնակից լինել խնջույքին. «Հարսանիքս պատրաստ են, եւ հրաւիրեալքն չէին արժանի: Արդ, երթայք ի յանցս ճանապարհաց եւ զորս միանգամ գտանիցէք՝ կոչեցէք ի հարսանիսս» (Մատթ. ԻԲ. 8–9):

Վարդապետության տեսանկյունից առանձնակի կարեւորություն ունի առակում հնչող հետեւյալ խոսքը. «Հարսանիքը պատրաստ է»․ «Հարսանիքս պատրաստ են»․ կազմ է առաքաստս ընդունել գեկեալսն, եւ հրէայքն մարգարէիւք հրաւիրեալք՝ կամաւ անարժանք եղեն երկնաւոր խնջոյիցս»²⁸:

²⁶ ՏԻՐԱՆ (ՈՒՆ) ՎԱՐԴԱՊԵՏ, Պատասխանի հարցմանց թագաւորացն Աղուանից, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Ժ., Անթիլիաս, 2008, էջ 992:

²⁷ ՏԵՍ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՄՈՐԾՈՐԵՑԻ, էջ 471:

²⁸ Մեկնողական գրականության քրեստոմատիա, Ավետարանական առակների մեկնություններ, կազմ.՝ Լ. Հովսեփյան, Ս. Էջմիածին, 2013, էջ 181 (այսուհետ՝ Քրեստոմատիա,

Հարսանիքի տերը նորից է ուղարկում ծառաներին «յանցս ճանապարհաց», որպեսզի ում որ գտնեն, առանց զանազանելու հրավիրեն հարսանիքին, ինչպես մտովի այս դրվագը փոխադրում է Ստեփանոս Սյունեցին. «Նմուտ թագաւորն յառաջ քան զուրախութիւնն, զի տեսանիցէ՝ ո՞վ իցէ արժանաւոր ուրախութեան, եւ ով ոչ իցէ» (հմմտ. Մատթ. ԻԲ. 10–12)²⁹:

Միանշանակ բարդ է պնդել, թե ինչ խորհրդաբանություն ունի այդ «ճանապարհը»: Գուցե սա այն անտեսված մարդիկ էին, որոնք մշտական բնակություն չունեին, ընչազուրկներ եւ ճանապարհներին էին, կամ գուցե այս «ճանապարհը» ընդհանուր առմամբ խորհրդանշում է մարդու ճշմարտության որոնումը: Սրա խորհրդաբանությունն ըմբռնելու համար որոշ մեկնիչներ նշում են Ղուկասի Ավետարանում հիշատակվող մեկ այլ ճանապարհի մասին, որի եզրին կողք կողքի նստել էին երկու կույր: Նրանց կուրությունն այս պարագայում ոչ միայն մարմնական արատի վկայություն է. «Ներթայք,– ասէ,– ի յանցս ճանապարհաց». կամ զանազա եւ զարհամարհեալս, որք ի վերայ ճանապարհին նստին, զխեղս եւ զկոյրք, որպէս Ղուկաս ասէ (Ղուկ. ԺԴ. 21), որք են հեթանոս խեղճ հոգւով եւ կոյրք ի գիտութենէ տեսեան նոցա կոապաշտութեամբ, կամ որք անց են եւ ճանապարհ՝ կոխանք լեալք դիւաց նիւաղաց, կամ որք յանցաւորք եղեն ի շաւղս ճանապարհի արհնացն Աստուծոյ»³⁰: Բարսեղ Շնորհալի Մաշկեւորցին այս կույր մուրացիկների՝ ճամփեզրին նստելը դիտում է իբրեւ դեռեւս հոգեւոր մոլորությունների մեջ գտնվող, ճշմարտության ճանապարհը չգտած մարդկանց մասին այլասացություն³¹:

Այս հրավերի ընդգծումն է թերեւս պատճառը, որ հետագայում Եկեղեցու հայրերը խնդրո առարկա առակն ընդգրկել են Պահլի արարողակարգում՝ շեշտելով, որ Տերը մեզ չի պարտադրում, այլ միայն հրավիրում է խորհրդաբանորեն Իր սեղանի շուրջ, եւ մենք միայն մեր ցանկությամբ կարող ենք մոտենալ այդ սրբազան Սեղանին, որի պատրաստ լինելու մասին երկու անգամ շեշտվում է առակում:

Առակների մեկնություն):

²⁹ ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՍԻՆԵՑԻ, Մեկնութիւն չորից Աւետարանչացն, աշխատ.՝ Գարեգին Կաթողիկոս Հովսեփյանի, Երեւան, 1994, էջ 97 (այսուհետ՝ Ստեփանոս Սյունեցի):

³⁰ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԾՈՐԾՈՐԵՑԻ, էջ 473:

³¹ «Նստէին մուրացիկ յանցս ճանապարհի, զի դեռ ոչ ճանաչէին զճանապարհն ճշմարտութեան» (տե՛ս ԲԱՐՍԵՂ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Մեկնութիւն Սրբոյ Աւետարանին, որ ըստ Մարկոսի, աշխատ.՝ Տէր Անդրեաս վրդ. Ակնեցոյ, հտ. Բ., Կոստանդինուպոլիս, 1826, էջ 112):

Ղուկասի Ավետարանում Տերը մինչ առակը պատմելը խոսում է խոնարհության մասին: Տեսնելով որ իրարանցում է սկսվել հրավիրյալների շրջանում, թե ով որտեղ պետք է նստի սեղանի շուրջ³², դիմում է տանտիրոջը՝ ուսուցանելով, թե ինչ սկզբունքով է հարկավոր առաջնորդվել ճշտոր հրավիրելիս³³:

Եթե Մատթեոսի Ավետարանում թագավորը բարկանալով ուղարկում է իր ծառաներին, որ հրապարակներից բերեն առաջին պատահածին՝ անկախ նրանից, թե ով կլինի՝ չար թե բարի³⁴, ապա Մեծ ճաշկերույթի առակում Ղուկաս ավետարանիչը նշում է, որ ծառաները, հրապարակներ եւ փողոցներ դուրս գալով, խնջույքի են հրավիրում աղքատներին, կաղերին, կույրերին³⁵:

Կարելի է խոսել այս դրվագը բացահայտող եւս մի ենթաշերտի մասին: Խնջույքի տերը կարգադրում է իր ծառաներին գնալ հրապարակ եւ այնտեղից բերել ճշտություն: Առաջին դարում Երուսաղեմի հրապարակը, թերեւս, այն միակ վայրն էր, ուր կարելի էր հանդիպել օտարերկրացիների՝ վաճառականների, զինվորների, պաշտոնյաների եւ այլն: Այսինքն՝ նոր հրավիրյալներ ենթադրաբար կարող էին եւ հեթանոսները լինել³⁶: Այս հանգամանքը Քրիստոսին ունկնդիր նախնական լսարանը հստակ ընկալում էր: Ծործորեցու մեկնության մեջ այս «հրապարակի» խորհուր-

³² «Յորժամ կոչիցէ ոք զքեզ ի հարսանիս՝ կամ ի կոշունս, մի բազմիցիս յառաջին բարձին. գուցէ պատուականագոյն եւս քան զքեզ իցէ կոշեցեալն ի նմանէ. եւ եկեալ՝ որ զքեզն եւ զնա կոշեաց՝ ասիցէ ցքեզ՝ տուր սմա տեղի. եւ ապա սկսանիցիս ամաւթով զչետին տեղին ունել: Այլ յորժամ կոչիցիս, երթիջիր՝ բազմիջիր ի յետին տեղոջ, զի յորժամ գայցէ որ կոշեացն զքեզ, ասիցէ ցքեզ. Բարեկամ ի վեր մատիր. յայնժամ եղիցին քեզ փառք առաջի բարձակցացն քոց: Զի ամենայն որ բարձրացուցանէ զանձն, խոնարհեցուցի. եւ որ խոնարհեցուցանէ զանձն, բարձրացի» (Ղուկ. ԺԴ. 8–11):

³³ «Ասէ եւ ցկոշնատէրն. Յորժամ առնիցես ճաշ կամ ընթրիս, մի կոշէր զբարեկամս քո, եւ մի զեղարս քո, եւ մի զազգականս քո, եւ մի զդրացիս քո, եւ մի զմեծամեծս. զի մի եւ նոքա փոխարէն կոշեցես զքեզ, եւ լինիցի քեզ հատուցումն: Այլ յորժամ առնիցես ընդունելութիւն, կոշեա զաղքատս, եւ զխեղս, զկաղս եւ զկույրս: Եւ երանելի լինիցիս. զի ոչ ունին փոխարէն հատուցանելոյ քեզ. եւ հատուցի քեզ փոխարէն ի յարութեան արդարոց» (Ղուկ. ԺԴ. 12–14):

³⁴ Տէս Մատթ. ԻԲ. 10:

³⁵ Տէս Ղուկ. ԺԴ. 21:

³⁶ Այս մասին առավել մանրամասն տես ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՍԻՆԵՅԻ, էջ 122–123, ՍԱՐԳԻՍ ԿՈՒՆՅԻ, էջ 334, ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՄՈՐՇՈՐԵՅԻ, էջ 456: Ի դեպ՝ Սարգիս Կունդի սույն քաղվածքի մեկնությունը հայ իրականության մեջ մեզ հասած առաջին «շարք մեկնությունն» է: Հեղինակն իր այս մեկնողական աշխատության մեջ մեջբերել է Եփրեմ Ասորու, Հովհան Ոսկեբերանի, Կյուրեղ Ալեքսանդրացու, Ստեփանոս Սյունեցու եւ Իգնատիոս Սելեուցու գործերից բազում հատվածներ:

դը նույնն է, ինչ «Ճանապարհինը», այսինքն՝ այստեղ նրանք էին, որոնք փնտրտուքի, ճշմարտության որոնման մեջ էին. «Թուի զնոսա ասել, որ ոչ շարեաց ընդունակ էին, այլև ոչ արէնս ունէին, բայց միայն ի հրապարակս աշխարհիս դեգերեալք կային՝ հայելով ի լուսաւորս եւ յաստեղս եւ յայլ տա-րերս՝ զցանկութիւն Աստուծոյ ունէին եւ ոչ գտանէին»³⁷:

Առակի հակասությունն անշուշտ թագավորի կամ տանուտիրոջ հրա-վերի մերժումն է, որը բոլոր մեկնիչները կապում են հրեա ժողովրդի՝ Տիրոջը չընդունելու իրողության հետ³⁸, սակայն «հեթանոս» հասկացու-թյունն առավել ընդգրկուն պետք է հասկանալ, քան միայն «ոչ հրեա-ներ» իմաստն է, ինչպես մեկնում է Իգնատիոս Սեւեռցին. «Յւ ապա՝ զի՞նչ. բարկանայ անբարկանելի բնութիւնն, մերժէ զհեւայսն եւ հրաման տայ՝ կոչել զհեթանոսս՝ զկաղացեալսն ի ճանապարհաց արդարութեան եւ զկուրացեալսն՝ ի լուսոյ գիտութեանն Աստուծոյ եւ զաղբատացեալսն՝ ի շնոր-հաց Հոգւոյն եւ ի Հայրենի փառացն՝ ժողովել զնոսա ի գոեհից, ի փողոցաց, ի ֆաղաֆէ անբարշտութեան, ի շարեաց ճանապարհաց»³⁹:

Ա. դարի Իսրայելում կար ձեւավորված ավանդույթ՝ հարսանիքին կամ որեւէ կարեւոր խնջույքի տոնական զգեստով ներկայանալու կարգ, որի մասին մենք գիտենք մի շարք վկայություններից, որոնց մի մասը հենց Ավետարանում է⁴⁰:

³⁷ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԾՈՐԾՈՐԵՑԻ, էջ 408:

³⁸ Առավել մանրամասն տե՛ս ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՍԻՆԵՑԻ, 122: «Պատմէ զհրաժարումն հրէիցն ի փրկութենէն Քրիստոսի աստվածային», տե՛ս ՍԱՐԳԻՍ ԿՈՒՆԳ, էջ 334: Ինչպես նաեւ՝ ԱՐԻՍՏԱԿԵՍ Եւ ՆՓՐԵՄ. «Նրկու որդիքն» Բ. ինչ իրս յայտ առնեն, որ ի հրէայս եւ ի հեթանոսս գործեցան, զի սոքա նախ չառնին յանձն եւ ոչ ունկնդիրք իսկ եղեն աւրինացն», ԱՐԻՍՏԱԿԵՍ Եւ ՆՓՐԵՄ, Քրեստոմատիա, Առակների մեկնություն, էջ 130: ԲԱՐՍԵՂ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, էջ 145: ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԾՈՐԾՈՐԵՑԻ, էջ 456:

³⁹ ԻԳՆԱՏԻՈՍ ՍԵՒԵՐԵՆՑԻ, Մեկնութիւն Սրբոյ Աւետարանին, որ ըստ Ղուկասու, արա-րեալ ս. վարդապետին Իգնատիոսի, ի խնդրոյ Տեառն Գրիգորիսի Հայոց Կաթողիկոսի... յա-մի Փրկչին 1824, Կոստանդնուպօլիս, էջ 256:

⁴⁰ Հովսեփ Փլավիոսն իր «Հրեական հնությունները» գրքում տալիս է Հերովդես Ան-տիպաս թագավորի եղբոր եւ Հերովդիայի հարսանիքի նկարագրությունը: Հստ պատմիչի՝ հյուրերը կրում էին նուրբ հագուստներ, իսկ սրահը զարդարված էր «ճոխ կահույքով» (տե՛ս JOSEPHUS FLAVIUS, Antiquities of the Jews, Translated by William Whiston. Loeb Classical Library. Cambridge, 1963, Book 18, sections 136–137) Սա հրեա ժողովրդի համապարփակ մի պատմու-թյունն է՝ գրված հրեա պատմիչ Հովսեփ Փլավիոսի կողմից Ա. դարի վերջին: Այն ընդգր-կում է հրեաների պատմությունը վաղնջական ժամանակներից մինչև 66 թվականը, հրեա-հռոմեական առաջին առճակատման սկիզբը: «Հնությունները» գրված է հունարենով, ունի քսան գլուխ: Աշխատանքը նախատեսված է ոչ հրեա լսարանի համար: Այստեղ մենք հանդի-պում ենք եբրայերեն Աստվածաշնչի բազմաթիվ հայտնի պատմությունների եւ կերպարների, ինչպիսիք են Ադամն ու Եվան, Նոյը, Աբրահամը, Մովսեսը, Դավիթը եւ Սողոմոնը: Այնուամեն-

Առաջին դարի Հրեաստանում խնջույքի տերը իր հյուրերին բաժանում էր հագուստներ, եւ վտարված հյուրի զանցանքն այն էր, որ նա տանտիրոջ նկատմամբ համապատասխան հարգանք չէր ցուցաբերել եւ հրաժարվել էր իրեն մեկնված հագուստից, սակայն բուն առակում նմանօրինակ հանգամանքները բնականաբար չեն պարզաբանվում: Այս մասին քաջատեղյակ մեկնիչներն արդեն իրենց տարաբնույթ մեկնություններում մատնանշում են դրվագի ողջ կարեւորությունը՝ ի ցույց դնելով այլաբանական ենթադրվող ասելիքը, ինչպես Ստեփանոս Սյունեցին է նկատում. «Վասն զի չէր մերկացեալ զչարութեանն եւ զգեստ ամպարշտութեանն, այլ դեռ եւս զգեցեալ ունէր եւ միայն նենգութեամբ եւ խորամանկութեամբ մտեալ էր, այսինքն՝ անաստուածութեամբ եւ ամպարշտութեամբ ոչինչ բերելով ի պատուիրանէն Քրիստոսի եւ յառաքինութենէ, վասն այնորիկ եւ կարկամեցաւ, զի ոչ ունէր պատասխանի»⁴¹:

Հարսանյաց խնջույքի առակի ավարտը բավական խիստ է, եւ հարկ է խոստովանել, որ նման հատվածները նորկտակարանյան առակներում եւ ընդհանրապես ողջ Ավետարանում, իրոք, սակավ են: Տանուտերը կարգադրում է իր սպասավորներին՝ համապատասխան զգեստը չհագած հյուրին կապել եւ դուրս նետել հարսանյաց խնջույքից⁴²:

Որոշ մեկնիչներ հրավիրյալի ոտքերից եւ ձեռքերից կապելը զուգադրում են Անառակ որդու առակում ասվող անառակի այն խոսքերի հետ, թե՛ «Գործել ոչ կարեմ, մուրալ՝ ամաչեմ» (Ղուկ. ԺԶ. 3), այն է, ինչ-

նայնիվ, Հովսեփի Փլավիոսը ներառում է նաեւ պատմական եւ մշակութային լրացուցիչ բազմաթիվ մանրամասներ, որոնք բացակայում են Աստվածաշնչում: «Հնությունները» կարեւոր պատմական սկզբնաղբյուր է այն գիտնականների համար, որոնք ուսումնասիրում են հրեական պատմությունն ու մշակույթը երկրորդ տաճարի ժամանակաշրջանում (ն. Ք. 516 – Ք. հ. 70), որը հրեա ժողովրդի կրոնական եւ մշակութային զարգացման ժամանակաշրջան էր:

Պատշաճ հագուստի կրման մեկ այլ վկայություն ենք գտնում նորկտակարանական Անառակ որդու առակում (Ղուկ. ԺԵ. 11–32): Այստեղ անառակ որդին ի վերջո վերադառնում է տուն, հայրը խնջույք է կազմակերպում՝ նշելու նրա վերադարձը, եւ որդուն տրվում է հատուկ զգեստ, որը նա պետք է կրեր այդ տոնական օրը: Մեկ այլ օրինակ էլ Հովհանի Ավետարանում է՝ Կանայի հարսանեկան խնջույքի դրվագում (Հովհ. Բ. 1–11): Առակում նշվում է, որ խնջույքի հյուրերն ունեին տոնական տրամադրություն եւ կրում էին գեղեցիկ զգեստներ: Բացի Նոր Կտակարանի այս օրինակներից՝ Մեռյալ ծովի մագաղաթներում նույնպես կան հիշատակություններ խնջույքներին եւ տոներին ավելի նուրբ մետաքսից տոնական զգեստներ կրելու վերաբերյալ:

⁴¹ ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՍՅՆԵՑԻ, էջ 97:

⁴² «Յայնժամ ասէ թագաւորն ցապասաւորսն. «Կապեցէք զգորտ զոտս եւ զձեռս եւ հանէք զդա ի խաւարն արտաքին. անդ եղիցի լալ եւ կրճել ատամանց» (Մատթ. ԻԲ. 13):

պես Ծործորեցին է մեկնում. «զի յորժամ տանջէ Աստուած, այլ ո՛չ է ժամանակ գործելոյ կամ խորհելոյ աստ»⁴³: Ինչպես տեսնում ենք, առակաները շատ անգամ են մեկնվում մեկը մյուսով, եւ խորամուխ լինելով այս երկու առակաների այլաբանական շերտերի մեջ՝ նշմարվում է այն գաղափարը, որ դավանաբանական գրականության մեջ անառակ որդու եւ հագուստից հրաժարվող հրավիրյալի կաշկանդումը խոսում է հանդերձյալ կյանքում (ուր ըստ սրբերի վկայության՝ մարդու հոգին այլեւս անկարող է լինելու ինքնակամ գործելու) սեփական նախաձեռնությամբ որեւէ քայլ կատարելու անկարողության մասին:

Ավետարանում երբեմն առակի եզրահանգումը ոչ թե խրատական բնույթ ունի, այլ որոշակի ճշմարտության արձանագրում է: Առակը պատմվում է Տիրոջ ամփոփող խոսքերն ընկալելի դարձնելու նպատակով, եւ «Հարսանյաց խնջույքի» առակը դրանցից մեկն է: Քրիստոս այս ողջ պատմությունը պատմում է հետեւյալ խոսքը մարդկանց ընկալելի դարձնելու նպատակով, որը հետագայում շատ հաճախ է առանձին հիշատակվում. «Ձի բազումք են կոչեցեալք, եւ սակաւ՝ ընտրեալք» (Մատթ. ԻԲ. 14): Մատթեոս Ջուղայեցին Ղուկասի Ավետարանին նվիրված իր քարոզգրքում, Փրկչի երկու տարբեր հատվածներում ասված խոսքերը կցելով իրար, կարծես վերծանում է մեկը մյուսով: Սա նույնպես մեկնություններում հանդիպող ինքնատիպ միջոց է, երբ Ավետարանի տարբեր հատվածներում ասված խոսքերը զուգադրելով՝ բացատրվում են մեկը մյուսով: Նեղ դռնով մտնելու խորհրդի մասին խոսելիս Ջուղայեցին կցում է եւ սույն առակն ամփոփող խոսքերը. «Ձանացառոյք մտանել ընդ նեղ դռուն, ասէմ ձեզ, զի բազումք են կոչեցեալք, եւ սակաւ՝ ընտրեալք» (հմմտ. Ղուկ. ԺԳ. 24 եւ Մատթ. ԻԲ. 14)⁴⁴:

Գրիքոր Տաթևացին իր լուծմունքում այս դրվագի պարզաբանման մի շարք տարբերակներ է առաջարկում. «Ոմանք կոչին եւ ընտրին՝ հնազանդեալք, որպէս սուրբն ամենայն: Ոմանք կոչին եւ ոչ ընտրին՝ չար կամաւք, որպէս հրեայք: Ոմանք ոչ կոչին եւ ընտրին՝ բարի կամաւք: Ոմանք ոչ կոչին եւ ոչ ընտրին, որպէս խոտեալք: Արդ, առաքեալ հնազանդեալսն ասէ, եւ Տէր՝ զհակառակեալս կամաւք»⁴⁵:

⁴³ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԾՈՐԾՈՐԵՑԻ, էջ 477:

⁴⁴ ՄԱՏԹԷՈՍ ՋՈՒՂԱՅԵՑԻ, Մեկնություններ Ավետարանին Ղուկասու, աշխատ.՝ Հ. Բեյլերյանի եւ Վ. Ղազարյանի, Երևան, 2022, էջ 158:

⁴⁵ ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՒԱՅԻ, Քրեստոմատիա, Առակաների մեկնություն, էջ 194:

Ուշ շրջանի հայ վարդապետներից այս դրվագին հանգամանալից անդրադառնում է եւ Մխիթար Աբբահայրը. «Այսինքն՝ ի նոցանէ, որք կոչեցան ի հարսանիս, բազումք էին նոքա, որք ոչ կամեցան գալ եւ եկին: Նմանապէս եւ ի նոցանէ, որք եկին ի հարսանիս, բազումք էին նոքա, որք արտափսեցան ի հարսանեաց վասն ոչ ունելոյն զհանդերձս, քան զնոսա, որք ունելով զհանդերձս հարսանեաց, մնացին անդ: Արդ՝ եթէ ի միասին դնիցեմք զնոսա, լինի կարի մեծ բազմութիւն նոցին, որք կոչեցան եւ ոչ եկին, կամ եկին եւ արտափսեցան, քան զնոցայն, որք կոչեցան ի հարսանիս եւ եկին եւ մնացեալ ի նմին ժառանգեցին զայն եւ գտան ընտրեցեալք, վասն որոյ զբառս բազումք յորժամ առնումք զայնց կոչելոց ի հարսանիս, որք եկին, բայց վասն անարժանութեան արտափսեցան»⁴⁶: Ապա հաջորդում է հոգեւոր բացատրութիւնը. «...կարէ նշմարտիլ, վասն զի մեծ բազմութիւն է կորուսելոցն ի քրիստոնէականի հաւատոջ, քան զբազմութիւն փրկելոց ի նոյնում հաւատոջ: Իսկ յորժամ առնումք զայնց, որք կոչեցան, բայց ոչ եկին ի հաւատ, նաեւ ըստ այսմ մեծ է բազմութիւն կորուսելոցն ի ձեռն անհաւատութեան, քան զբազմութիւն փրկեցելոցն հաւատով, որ ի Քրիստոս Յիսուս: Իսկ յորժամ զբառս բազումք առնումք վասն երկոցունցն ի միասին, յայնժամ լինի կարի մեծագունեղ բազմութիւն կորուսելոցն, քան փրկելոց»⁴⁷:

Այս երկու առակներն ուսուցանում են, որ մարդիկ փրկության «հրավեր» ունեն, սակայն ընտրյալներ, որոնք պատրաստ կլինեն Տիրոջ երկրորդ գալստյանը, սակավ են լինելու, եւ հավանաբար նաեւ այս սպասումի խորհրդաբանությամբ է պայմանավորված սույն առակի ընդգրկումը Հայոց պահոց շրջանի եկեղեցական ընթերցանության ծիսակարգում:

ՀԻՄՆԱԲԱՌԵՐ

Առակ, մեկնություն, խորհրդաբանություն, խնջույք, տանուտեր, պատարագ, վարդապետություն:

⁴⁶ ՄԽԻԹԱՐ ԱԲԲԱՍԿԻ, Մեկնութիւն սրբոյ Աւետարանի Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ ըստ Մատթէոսի, Վենետիկ, 1737, էջ 562:

⁴⁷ Անդ, էջ 562:

РЕЗЮМЕ

Представленные две новозаветные притчи имеют значительные сходства, а также определенные различия, и уже в ранней толковательной литературе они рассматривались не как два варианта одной и той же притчи, а как две схожие, но разные притчи. В статье кратко говорится как об их символической роли в христианском учении, так и об эпизодах восприятия и разъяснения их символики в средневековых армянских толкованиях.

Скорее всего, благодаря эсхатологическим значениям этих двух притч, они были включены в богослужебные чтения Армянской Церковью во время литургии Великого поста.

SUMMARY

These two parables of the New Testament share notable similarities as well as distinct differences, and even in early exegetic literature, they were not regarded as two versions of the same parable, but rather two similar yet distinct parables. The article provides an overview of both the symbolic significance of these parables in Christian teachings and the instances of their perception and explanation of symbolism in medieval Armenian exegesis.

Most likely, due to the eschatological implications of these two parables, they were incorporated into the liturgical readings of the Armenian Church during the Great Lent.

